

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONFERANSI
5-6 TEMMUZ 2021

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART UNIVERSITY
INTERNATIONAL SOCIAL SCIENCES CONFERENCE
JULY 5-6 2021

“World Economic, Social, Political and Technological Developments and their Impacts”

KONFERANS TAM METİNLERİ ELEKTRONİK KİTABI

CONFERENCE PROCEEDINGS E-BOOK

**T.C. ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONFERANSI**

“Dünyada Ekonomik Sosyal, Siyasi ve Teknolojik Gelişmelerin Etkileri”

KONFERANS BİLDİRİ TAM METİNLERİ E-KİTABI

**5-6 TEMMUZ 2021
ÇANAKKALE-TÜRKİYE**

DÜZENLEYEN

**T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
BİGA İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ**

ISBN: 978-605-4222-87-2

2021

**T.C. ÇANAKKALE ONSEKİZ MART UNIVERSITY
INTERNATIONAL SOCIAL SCIENCES CONFERENCE**

**“World Economic, Social, Political and Technological Developments and
Their Impacts”**

CONFERENCE PROCEEDINGS’ E-BOOK

JULY 5-6, 2021

ÇANAKKALE, TURKEY

ORGANIZED BY

**T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
BİGA İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ**

ISBN: 978-605-4222-87-2

GELENEKSEL BİLGİ VE FİKRİ MÜLKİYET ÇIKMAZINDA BİYOKORSANLIK SORUNU

Erdal GÜLER* , Ahmet MUTLU**

Özet

Rio de Janeiro’da 1992 yılında Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi’nde biyolojik çeşitliliğin azalışı önemli bir sorun olarak vurgulanmış ve bu kapsamda Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (BÇS) imzalanmıştır. Sözleşmenin en önemli özelliklerinden biri genetik kaynakların ve biyoçeşitliliğin sürdürülebilir kullanımından doğacak faydaların eşit ve adil paylaşılmasıdır. Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Anlaşması (TRIPS) ise Dünya’da minimum patent standartları sağlayan en radikal ve sıkı uluslararası yasal araçlardır. TRIPS ile beraber biyolojik kaynakların, yaşam formlarının özel mülkiyete devrini hızlandıran bir süreç yaşanmaktadır. Bu kapsamda gelişmiş ülkelerdeki çok uluslu şirketler tarafından gelişmekte olan ülkelerdeki yerli halkların geleneksel bilgileri, genetik kaynakları, tohum ve bitki hakkındaki yüzyıllara dayanan birikimleri, izinsiz ve tazminat ödenmeksizin patent aracılığıyla mülkiyete dönüştürmeleri “biyokorsanlık” olarak tanımlanmaktadır. Gelişmiş ülkeler, yenilik ve buluş süreçlerine katkı sunmak amacıyla patentleri teşvik ederken gelişmekte olan ülkeler ise biyolojik kaynakların, genetik kaynakların patentlerine yönelik fayda yaklaşımı kapsamında çözüm önerileri getirmektedir. Dolayısıyla biyokorsanlık, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında politik mücadele alanlarından birisi olmuştur. Bu çalışmada biyokorsanlık sorununu ortaya çıkaran faktörleri, kavramsal tartışması ve popüler patent davaları üzerinden biyokorsanlık açıklanmaya çalışılacaktır. Çalışmanın yöntemi, literatür taramasına dayalıdır. Sonuç olarak bu çalışma, biyokorsanlık hakkında uluslararası sözleşmeler ve müzakerelerde bir uzlaşma sağlanamadığı ve bu soruna çözüm olarak ulusal yasalardaki mevzuat düzenlemesinin ötesinde Kuzey ve Güney ülkeleri arasındaki işbirliğine dayalı gerçekleştirilebileceğini ileri sürmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Geleneksel Bilgi, Patent, Biyokorsanlık*

Abstract

At the World Sustainable Development Summit in Rio de Janeiro in 1992, the reduction of biodiversity was highlighted as an important problem, and in this context, the Convention on Biodiversity (BCS) was signed. One of the most important features of the convention is the equal and fair sharing of the benefits arising from the sustainable use of genetic resources and biodiversity. Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS) is one of the most radical and stringent international legal instruments that provide minimum patent standards in the world. Along with TRIPS, there is a process that accelerates the transfer of biological resources and life forms to private ownership. In this context, the traditional knowledge of indigenous peoples in developed countries by multinational companies in developing countries, genetic resources, seeds and plants for centuries about savings, without compensation and the permission of the patent ownership through transformations “biopiracy” is defined as. Developed countries encourage patents in order to contribute to innovation and invention processes, while developing countries offer solutions within the framework of the benefit approach to patents of biological resources and genetic resources. Therefore, biopiracy, has been one of the areas of political struggle between developed and developing countries. In this study, it will be attempted to explain the factors that cause the problem of biopiracy, through its conceptual discussion and popular patent cases. The method of the study is based on literature review. As a result, this study suggests that a compromise cannot be reached in international conventions and negotiations on biopiracy, and that the solution to this problem can be based on cooperation between Northern and southern countries, beyond the regulation of legislation in national laws.

Key words: *Traditional Knowledge, Patent, Biopiracy*

* Öğr. Gör., Bartın Üniversitesi Ulus Meslek Yüksekokulu (Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Kamu Yönetimi ABD Doktora Öğrencisi), erdal.gurel@bartin.edu.tr, ORCID No: 0000-0002-4787-4800.

** Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ahmet.mutlu@omu.edu.tr, ORCID No: 0000-0001-8655-6779.

1.GİRİŞ

20. yüzyıl ikinci yarısından sonra modern biyoteknoloji ve fikri mülkiyet rejimi uluslararası anlaşmalarda sistemli hale getirilerek uyum süreci başlamıştır. Genetik uygulamalar, biyolojik kaynaklar ve bitkiler; modern tıp, gıda, kozmetik sanayi için keşfedilmeyen potansiyele sahip, kimyasal bir depodur. Bu potansiyel dünyada yerli gruplar tarafından geleneksel bilgi olarak bilinmekte ve antropologlar, etnobotanikçiler, arkeologlar, sosyologlar özellikle biyoçeşitlilik ilgili olarak yerel halkın uygulamalarını ve bilgilerinin önemini kabul etmişlerdir (Ruiz, 2004, s. 756). Yerli insanların geçim kaynakları ve biyoçeşitliliğin korunması bir açıdan da geleneksel bilginin korunmasına bağlıdır. Günümüzde geleneksel bilgi, milyonlarca çiftçinin gıda çeşitlerini korumasının yanı sıra geleneksel tedavi tekniklerinin geliştirilmesine katkı sağlamaktadır. Ancak bu bilgi türü hızla yol almakta ve fikri mülkiyet sistemi, küreselleşme süreciyle tehdit altında kalmaktadır.

Bilim insanları veya şirketler, gelişmekte olan ülkelerdeki yerli insanların zenginliklerini, geleneksel bilgilerini veya genetik kaynaklarını öğrenerek kendi ülkelerine döndüklerinde ürünler üzerinde patent alarak yerli insanlara da hiçbir tazminat vermemektedirler (Ragnar, 2004, s. 4). Bitkiler, doğal kaynaklar, genetik hücreler için pazar potansiyeli yüksektir. Biyologlar, Dünya’da yaklaşık 50 milyon tür olduğunu tahmin etmektedir. Bu türlerin üçte ikisi tıbbi değere sahiptir ve yüzyıllardır yerli insanlar tarafından geliştirilen, korunan kaynaklar gelişmekte olan ülkelere elde edilmektedir (Ragnar, 2004, s. 15). Dünya nüfusunun % 80’i gelişmemiş ülkelerde yaşarken, bu toplumların sağlık, tarım ihtiyaçları yerel bitkilere ve geleneksel tedavi yöntemlerine bağlı olduğu ileri sürülmektedir (Bhattacharya, 2014, s. 50). Canlı merkezli etik yaklaşımına benzer şekilde, bu toplumlarda milyonlarca bitki, hayvan ve mikro-organizma türü, biyosferde her biri kendinde değerli, birbirleriyle bağlantılı işleve sahiptir. Yerli halkların çevresindeki biyoçeşitliliğin zarar görmesi, bu çeşitliliğin yok edilmesi, yerli halkların yaşamına, kültürlerine zararlar verebilecek unsurlardır. Bu bağlamda, yerli halkların yaşamlarını sürdürmeleri bir ölçüde biyoçeşitliliğin korunmasına bağlıdır (Şaturoğlu, 2002, s. 17).

Yerli insanların sahip oldukları bilgi, tıp şirketlerinin ve endüstri sektörü için ekonomik değer, diğer bir ifadeyle temel üretim araçlarındandır. Biyoteknoloji ve araştırma-geliştirme şirketleri, yaban hayatı ve keşfedilmemiş bitkilere, kaynaklara ulaşmayı amaçlarken, yeni teknolojilerle daha etkili ve ucuz bu bilgilere sahip olmak ekonomik değer kazanmayı arzulamaktadırlar (Reid, 2009, s. 77). Dolayısıyla biyo-araştırma şirketleri, ilaç veya gıda şirketleri için gelişmekte olan ülkelerdeki yıllardır kullanılan biyolojik kaynakları ve geleneksel bilgileri yerli halkın rızası olmadan ve tazminat ödenmeden, faydaların eşit ve adil paylaşımı gerçekleştirilmeden fikri mülkiyetine alması biyokorsanlıkla sonuçlanmaktadır. Çoğu eski medeniyetler, dolayısıyla geleneksel bilgileri, biyolojik kaynakları üzerinde küresel şirketlerin tehditleriyle karşı karşıyadır. Biyolojik araştırma şirketleri bu tür bilgileri ve faydaları da başka şirketlere satabilmektedir. Hindistan, Afrika, Latin Amerika ülkeleri olarak Peru, Panama, Brezilya gibi ülkeler mega-biyoçeşitliliği sahip ve biyokorsanlıkla sık sık karşılaşan ülkeler arasında yer almaktadır.

Dolayısıyla biyokorsanlık, gelişmekte olan ülkelerdeki yerli halkın kaynakları izin alınmaksızın ve fayda paylaşılardan ticari kazançlar sağlanması bu ülkelerin ve toplumlarının egemenliklerine müdahalenin bir sonucudur. Aynı zamanda biyokorsanlık, “kültürel ve geleneksel bilgi hırsızlığı”, “kültürel emperyalizm”, “biyosömürgecilik” kavramları ile (Singh ve Thakur, 2018, s. 491; Kumar, 2019, s. 1) “ekolojik emperyalizm” ve “modern sömürgecilik” yöntemlerinden biri olarak görülebilir. Zihinsel olarak çok şeyin değişmediği, gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere biyolojik kaynakları kullanarak kazançlar elde etmeye yöneldiği belirtilmektedir (Misra ve Mehrotra, 2017, s. 120). Matti Sarmela (Kumar, 2019, s. 2) biyokorsanlığı, “kültürel emperyalizm” olarak tanımlarken Shiva, biyokorsanlığı kültürel, ekonomik hırsızlık olarak tanımladığı gibi Batı’nın indirgemeci yaklaşımı ile ekoloji ve mülkiyet sistemine dayalı daha kapsayıcı şekilde soruna eğilmektedir. Sonuç olarak biyokorsanlık, zengin biyoçeşitliliğe sahip gelişmekte olan ülke kaynaklarını tehdit etmekte ve tür neslinin tükenmesine sebep olacağı öngörülmektedir.

Biyokorsanlık, ekoloji, çevre, insan hakları hareketleri ve sivil toplum örgütleri tarafından gelişmekte olan ülkelerdeki yoksul nüfusun çok uluslu biyoteknoloji, ilaç, tarım gibi şirketlerce sömürülmesine karşı söylem olarak kullanılmaya başlamıştır (Lemeire, 2013, s. 1). Bu bağlamda biyokorsanlık karşıtı hareketler, küreselleşme karşıtı hareketlerle ilişkili olarak yerli toplumların, çiftçilerin, kadınların, yoksulların adaletsizlikle mücadelede bulunmak ve insan haklarını korumak amacıyla Third World Network, ETC Group, La Via Campesina, France Libertes, Actionaid gibi sivil toplum örgütleri kurulmuştur. Bu tür örgütler, gelişmekte olan ülkelerin kaynaklarını korumak adına uluslararası mahkemelerde davacı ve uluslararası toplantılarda önemli bir aktör olarak yer almaktadırlar.

2. BİYOKORSANLIK KAVRAMI VE SORUNSALI

Biyokorsanlık kavramı, uluslararası alanda 2000’li yılların başında yayılmaya başlamıştır. Bu kavramın resmi net bir tanımı olmadığı gibi gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasındaki süreç ve yaklaşımlar kavramın ortak bir uzlaşısı ile tanımlanmamasına yol açmıştır. Kavramı 1990’lı yıllarda ilk kez kullanan Pat Moonet (ETC Group) adlı sivil toplum

örgütüdür (Lemeire, 2013, s. 6). Biyokorsanlık, bir problemdir ve bu problem giderek büyümekte ve uluslararası düzeyde bu probleme karşı uzlaşa henüz sağlanamamıştır. Geleneksel bilgi, nesilden nesile aktarılırken bu söylem yoluyla gerçekleşirken fikri mülkiyet ve patent süreçlerinde yazılı kaynaklar icat, buluş süreçlerinde dikkate alındığı bilinmektedir. Dolayısıyla fikri mülkiyet rejimi, geleneksel bilgiyi önceki sanat veya buluş olarak kabul etmemekte ve bu durumda neyin buluş sayılıp sayılmayacağı veya patent verilip verilmeyeceğini tartışmaya açılmaktadır. Nitekim canlı organizmalara teknik ve teknolojik müdahalelerle patent verilip verilmemesi bu çalışmanın tartışma konusu dışındadır. Biyokorsanlık sorunsalı oluşturan asıl etken, gelişmekte olan ülkelerin veya yerli halkın geleneksel bilgi veya genetik kaynakların gelişmiş ülkelere ve çok uluslu şirketlere kullanılarak ticari ürünlerin elde edilmesiyle fayda paylaşımının gerçekleştirilmemesidir.

Diğer bir deyişle, Dünya’da biyokorsanlık problemi, geleneksel bilginin korunamaması ve yönetilmemesiyle de ortaya çıkmaktadır. Çünkü geleneksel bilgiye dayalı patentler yenilik ihtiyacı karşılamamakta, buluş kriterine yerine getirmemekte ve gerçek buluş sahiplerine herhangi bir tazminat hakkı vermemektedir. Yani günümüzdeki paradigmaya göre, fikri mülkiyet hakları geleneksel bilgiyi korumada yetersiz görülmektedir (Robinson, 2012, s. 78). Geleneksel bilginin, batı hukuk ve normlarından farklı olduğu görülmektedir. DeGeer’a göre, patent hukuku yerel toplulukların antitezi olarak tekeli ve dışlayıcı bir özelliğe sahiptir. Çünkü patent hukukunda, yerli halkların ilk kişilerin, gerçek mucidin tanımlanması zordur, yenilik gereksinimi yerine getiremez ve kabileler, topluluklar tarafından kolektif şekilde bu bilgiye sahip oldukları görülür. Geleneksel bilgi, açıklık ilkesini de yerine getiremez, bu bilgi türü yazılı değil, daha çok sözlü geleneğe sahiptir, bilim dışı kabul edilir. Son olarak ise yerli halk, fayda gereksinimi tanımlamaz çünkü bu halk, bitkinin kullanımı ve bilgilerin kullanımından kazanç elde etmeyi amaçlamamaktadır (DeGeer, 2002, s. 191). Eğer bu bilgi aşırı koruma ölçütleri ile gerçekleşirse keşiflerin, buluşların sınırlanabileceği iddia edilmektedir. Nitekim, milyonlarca bitki çeşidi içinde faydalı bileşeni aramak son derece maliyet ve zaman unsurudur. Ancak eğer geleneksel bilgi korunmazsa bu bilginin asıl sahipleri herhangi bir hakta bulunamayacak ve tazminat alamayacaklardır (Reid, 2009, s. 78). Dolayısıyla gelişmekte olan ülkelerdeki yerli toplulukların yaşam tarzları biyolojik çevrelerine sıkıca bağlı olduğundan biyoçeşitliliğin tahribi onların yaşamlarını etkilemektedir (Lemeire, 2013, s. 11).

Geleneksel bilgi, yerel toplulukların kültürel miras biçimlerinden biridir. Geleneksel bilgilerin metalaştırılması ve patent uygulamaları, bu toplulukların kültürel ilkelerine karşı bir eylemdir. Biyokorsanlık, doğrudan yerel toplulukların nefes almamalarına ve yaşamlarına müdahaleye yol açabilir (Tripathi, 2014, s. 25). Shiva, doğal kaynakların yerel-geleneksel bilgilerin ticarileştirilmesini- sömürgecilikle biyokorsanlığı eşit kabul etmektedir (Shiva, 2016). Ancak, eğer yerli topluluktan izin alınmaksızın geleneksel bilgi veya biyolojik kaynaklar fikri mülkiyet dönüştürülmesine izin verilmesi, korsanlığı daha çok ödüllendirme ile teşvik edeceğine dair tartışmalar yer almaktadır (Dawkins, 2018, s. 20). Shiva, geleneksel bilgilerin, kültürlerin ve toplumların haklarının uluslararası sözleşmelerde, çok uluslu şirketler karşısında korunması gerektiğini vurgulamaktadır (Shiva, 2019, s. 63). Diğer bir ifadeyle, uluslararası hukukta, belirli standartların ve ilkelerin yer almaması, önümüzdeki yıllarda biyokorsanlık olaylarıyla daha sık karşılaşılacağına göstergesidir. Bu bağlamda, biyokorsanlık sadece hukuki düzenlemeleri içeren bir sorun değildir, bunun dışında etik, sosyolojik, ekonomik ve politik boyutları da bulunmaktadır.

Kapitalist mülkiyet sisteminde patentler, teknolojik gelişmeyi veya yeniliği teşvik etmektedir. Bu süreçte onu icat edene belirli haklar verilmektedir. Ancak mevcut fikri mülkiyet rejimi, genetik kaynaklarla veya geleneksel bilgi ile elde edilen patentlere de izin vermektedir. Fakat, doğadaki keşiflere patent verilmemektedir. Günümüzdeki paradigmaya göre, insan icatlarını korumak için patentler verilmektedir fakat bitkilerden izole edilen biyolojik sistemler doğal olarak “insan icatları” değil, insan keşifleri olduğu ileri sürülmektedir. Yerli halklar tarafından geliştirilen bir süreci kullanma ve patent alma girişiminde yenilik değildir. Binlerce yıl boyunca yerli halklar tarafından geliştirilen bilgi bir buluş değil, yerli halkların kültürlerinin ayrılmaz bir parçası sayılmaktadır. Dolayısıyla, çok uluslu şirketlerin biyolojik sistemler üzerinde fikri mülkiyet haklarına sahip olmalarına izin vermek haksızlık olarak görülmektedir (İnternet Ortamında Yapılan, 2020). Dolayısıyla yerli toplulukların geleneksel bilgilerini koruma talepleri ile çok uluslu şirketlerin fikri mülkiyet rejimi arasında uyumsuzluk sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu iki uyumsuzluk biyokorsanlığın kökeni sayılabilir. Geleneksel bilgi veya genetik kaynaklara sahip topluluklara fayda paylaşımı gerçekleştirilmemesi, bu şirketlerin mülkiyeti tekeline alması, yerli halkların haklarına, kültürlerine, ekonomilerine ve biyoçeşitliliğine kadar birçok boyutta yıkıcı etkilere yol açabilmektedir.

3. ULUSLARARASI HUKUKTA BİYOKORSANLIK TARTIŞMALARI

Günümüzde geleneksel bilginin ekolojik, ekonomik, kültürel gibi birçok açıdan katkısı fark edilmeye başlamasıyla gelişmekte olan ülkelerin kaynakları ve birikimleri hedeftedir. Gelişmekte olan ülkeler, geleneksel bilginin korunması ve biyokorsanlığın engellenmesi için evrensel ve hukuki bağlayıcı ilkeler önerirken gelişmiş ülkeler bu tür yöntemlerin buluşları engelleyeceği düşüncesiyle müzakerelere yaklaşmamaktadır. Geleneksel bilgiyi sahip olan yerli halkın, bu bilgiyi koruma talepleri daha çok pozitif ve negatif koruma şeklinde ortaya çıktığı görülür. Pozitif koruma, yerli halkın bu bilgiyi biyoteknoloji veya biyo-araştırma şirketleri ile paylaşması sonucunda ticari karlardan pay almasını diğer bir

ifadeyle faydaların eşit ve adil paylaşımını ifade eder. Bu tür korumada daha çok yerli halk veya devletler ile şirketler arasında sözleşmeler gerçekleştirilir. Negatif koruma ise, geleneksel bilginin batı fikri mülkiyet sistemi karşısında ticarete konu olmasını önceden önlemeye yöneliktir. Yerli halkın, geleneksel bilgileri her türlü ticarete konu edilmesi istenmeyebilir ve fikri mülkiyete konu olan bilgi ve kaynaklar, sonradan iptali yüksek maliyet gerektirdiğinden önceden engelleme yolu tercih edilir. Bu yöntemde ise geleneksel bilgi veri tabanı sistemi ile patent ofisleri biyoçeşitliliğe dayalı geleneksel bilgi ile ilgili patent vermeden önce tarama yöntemi ile önceki sanat olup olmadığına karar vererek buluşu tescil edecektir. Ancak önleyici yaklaşım uluslararası hukukta bağlayıcı bir unsur değildir ve gelişmekte olan ülkeler bunun için mücadele ettikleri görülmektedir. Dolayısıyla geleneksel bilginin, fikri mülkiyet sistemi kapsamında korunması elverişli görülmezken bu bilgiye özgü “sui generis” koruma yöntemi önerilmektedir (Semiz, 2013: s. 397).

3.1. Geleneksel Bilginin Biyoçeşitlilikle İlişkisi ve Sürdürülebilir Kullanımı Olarak Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi

1992 yılında imzalanan BÇS, biyoçeşitliliğin ve geleneksel bilginin yerel halkın ve hükümetin rızası ile kullanılması ve taraflar arasında faydaların eşit ve adil paylaşımını önermektedir. Sözleşmenin önsözünde, geleneksel bilgi ve biyoçeşitliliğin yönetilmesinde yerli halkın önemi vurgulanmakta ve yerli toplulukların biyolojik kaynaklara geleneksel olarak yakından bağımlı oldukları belirtilmektedir. BÇS temel amacı, biyolojik çeşitliliği, geleneksel bilgiyi (kolektif mülkiyet) korumak iken TRIPS’in amacı teknolojik yatırımları, fikri mülkiyet aracılığıyla (bireysel mülkiyet) buluşları korumaktır. Genel olarak BÇS, gelişmekte olan genetik kaynaklara sahip ülkelerin, biyolojik kaynaklar üzerinde kontrol sahibi olmalarını ve bu kaynakların korunmasını vurgulamaktadır. Bu bağlamda bu kaynaklara sahip ülkelerin sözleşmeyi savunmalarındaki asıl etken eşit teknoloji, faydalı dağıtım ve kaynakları sürdürülebilir koruma yöntemleri geliştirmektir (Zahariev, t.y. s. 17).

BÇS, biyokorsanlık kavramını tanımlanmaz ancak biyokorsanlığı tanımlayan temel kavramlara odaklanır ve düzenlemeler getirir. Örnek olarak geleneksel bilgi, biyolojik ve genetik kaynaklara erişimi ve yerli bilgilerin biyoçeşitliliğin önemine dikkat ederek dolaylı olarak biyokorsanlığa işaret edilmektedir. BÇS, biyokorsanlıkla doğrudan ilişkili 3. 8. ve 15. maddeleri sayılabilir. Sözleşmenin 3. maddesi, devletlerin doğal kaynaklarını kendi çevre politikaları doğrultusunda kullanma egemenliğine sahip olduklarını belirtmektedir. Sözleşmenin 8. maddesi ise “in sute” korumadan bahsederken geleneksel bilgilerden ve yerli toplulukların biyoçeşitliliğin korunmasından yerli halka desteği teşvik etmektedir. Bu nedenle, devletler, yerli halkın haklarını korumak için araçlar geliştirmeli, faydaların adil ve eşit paylaşımı için sistemler kurmalıdır. Nitekim Darrel ve Posey’e göre, madde 8’in etkili uygulanması için yerli halkların örgütleri desteklenmeli, faydaların paylaşımı gerçekleştirilmesi için yasal araçlar ile güvenlikleri korunmalıdır (Monico, 2018, s. 82). Bu madde, sözleşmenin önsözünden ayrı olarak yerli halktan bahseden tek maddedir.

Biyokorsanlıkla ilgili diğer madde, genetik kaynaklara erişim ve düzenleme getiren 15. maddedir. Bu maddeye göre, devletlerin kendi doğal kaynakları üzerinde egemenlik hakları kabul edilmekte genetik kaynaklara erişime kayıt yetkisi ulusal hükümlere ait olduğu belirtilmektedir. Yine bu maddeye göre, genetik kaynaklara erişim için önceden izin alma, bilgilendirme, karşılıklı anlaşmalar ile genetik kaynaklara sahip olan ülkelerin iznine tabi olacaktır (Invernizzi, 2017, s. 25). Dolayısıyla biyoçeşitliliğin ve geleneksel bilginin korunması için önceden iznine tabi olarak, şirketlerin veri toplamasını veya örnekleri toplamasını ve daha sonra bunları analiz ederek patent için başvuracakları başka bir devletin topraklarına götürmeleri engellenmektedir (Zahariev, t.y. s. 18).

Sözleşmeye genel bir eleştiri terminolojideki belirsizlik ve karışıklıktır. Faydaların “eşit ve adil” paylaşımı ne oldukları ve nasıl uygulanacağına dair araçlar tanımlanmamıştır. Adil olan nedir? Eşitlik nedir? gibi soruların belirsizlik oluşturmasıyla sözleşmenin etkili bir çözüm mekanizması sunmadığı ileri sürülmektedir. Sözleşmenin biyoçeşitliliği tehdit eden fikri mülkiyet haklarına karşı sağlam duruş sergilemediği ve dildeki belirsizlik ve uygulamadaki eksikliklerin beklentileri karşılamadığı yönündedir (Lemeire, 2013, s. 39).

3.2. Geleneksel Bilgi ve Biyolojik Kaynakların Patent Süreçlerinde Çaresizliği ve TRIPS Anlaşması

TRIPS anlaşması, fikri mülkiyet ile ilgili ilk kapsamlı uluslararası anlaşmadır. Daha önce de fikri mülkiyetle ilgili anlaşmalar yer almıştır ancak TRIPS kadar etkili mekanizmaya sahip değildir. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), fikri mülkiyetle ilgili kuralların uyulmaması durumunda, ülkelere ticari yaptırım uygulayabilir. Anlaşma, her üyeyi fikri mülkiyet ile belirli standartlarda koruma yükümlülükleri sağlamaktadır (Helfer, 2003, s.54). Bu bağlamda, DTÖ’ye üye olmak isteyen ülkeler, TRIPS hükümlerine uygulamakla da yükümlüdür.

Biyokorsanlıkla ilgili uluslararası anlaşmalarda BÇS ve TRIPS arasındaki maddeler ve genel amaçlar arasında çatışma yaşandığı ileri sürülmektedir. TRIPS’te biyokorsanlıkla ilgili en önemli madde, patentlerle ilgili konuların yer aldığı 27.

maddesidir. TRIPS anlaşmasının 27. (b) maddesinde biyolojik kaynakların patentlenmesi süreçlerini kapsamaktadır. Bu madde, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında en çok tartışılan konuların başında gelir. Çünkü bu madde, yaşam formlarının da fikri mülkiyet sistemine dahil edilmesi ve kapsamı-sınırlılığı ile ilgilidir. TRIPS ile beraber, mikroorganizmalarla ilgili ve mikrobiyolojik usul ve yöntemlerle, sinai tasarım olarak kabul edilen patentlenebilen konular arasında yer alması, özellikle biyolojik kaynakların, yaşam kaynaklarının özel mülkiyete devri gerçekleşmektedir. Dolayısıyla TRIPS, geleneksel bilginin ve biyoçeşitliliğin kontrolünün ortadan kalkışı olarak görülmektedir (Zahariev, t.y. s.14).

DTÖ üyeleri, bitki ve hayvan üretimi için biyolojik olmayan ve mikrobiyolojik süreçler, mikroorganizmalar için patent koruma oluşturmakla yükümlü iken bitki çeşitleri için sui generis veya patent koruma sağlamakla yükümlüdürler. Ancak TRIPS anlaşması, etkili sui generis sisteminin tanımını yapmamaktadır. Fakat, bu tanımın yapılması durumunda biyokorsanlığı sınırlandırarak etkili koruma sistemi oluşturulabilir (Robinson, 2010, ss. 29-30). Çevre, ekoloji, köylü hareketlerine göre TRIPS anlaşması, biyokorsanlığı kolaylaştırmakta ve göz yumulmasına yol açmaktadır (Lemeire, 2013, s. 42). TRIPS anlaşması, patent şartlarında, herhangi bir biyolojik kaynağın kökenini açıklanmasını gerekli görmemektedir. Çünkü bu yaklaşımdaki devletler, genetik materyale dayalı patentlerin açıklama gerekliliği teknolojik gelişime ve yeniliğe engel olacağı ileri sürülmektedir. Dolayısıyla genetik kaynakları kullanan ve sahip olanlar ile günümüzde yaşanan sorunlardan biri de politik mücadele süreçlerine işaret edilmektedir (Zahariev, t.y., s. 6). TRIPS anlaşmasında, geleneksel bilgi ile elde edilen ürünlerde faydaların paylaşılmasına dair yükümlülük bulunmamaktadır. Kısaca TRIPS, geleneksel bilgi ve biyoçeşitlilik için tehdit unsuru olarak görülürken TRIPS'in "batı emperyalizminin modern bir aracı", "modern sömürgecilik" işlevi ile gelişmekte olan ülkelerin çıkarlarına karşı olduğu ileri sürülmektedir. Bu bağlamda, TRIPS anlaşması, Kuzey ve Güney ülkeleri arasındaki çatışmanın politik-ekonomik bir sonucu olarak da görülmektedir.

3.3. Biyokorsanlığın Başlangıcı ABD Patent Yasası

TRIPS ile beraber biyokorsanlık sorununun büyük bir kaynağı, ABD patent yasası olarak ileri sürülür (Ragnar, 2004, ss. 1-2). ABD patent hukuku ile birlikte çok uluslu şirketlerin, ticari amaçları için gerçekleştirilen sözleşmelerin sonuçları, dünyayı etkilemektedir. ABD biyoteknoloji şirketleri, dünya ilaçlarının büyük çoğunluğunu üretmekte ve biyoteknoloji piyasasını yönlendirmektedir. Çünkü, patent hukuku çok teknik ve karmaşık olduğu gibi uluslararası yapı net olarak oluşturulmamış, gelişmiş ülkelerin ticari ilişkileri adına gelişmekte olan ülkelerin patent yasalarını etkileme koşullarından dolayı sorunludur. Özellikle ABD fikri mülkiyet haklarının güvenliği için TRIPS antlaşmasının arkasında etkisi olduğuna dair eleştiriler varken, ABD mahkemelerinin genellikle patentlenebilen ürünlere karar vererek kamu politikası oluşturduğu görülmüştür (Mgbeoji, 2006, s.32). Shiva'ya göre, ABD mahkemesinin 1980'deki Diamond v. Chakrabarty kararı biyokorsanlık çağının başlangıcıdır. 20. yüzyıla kadar bitki genetik kaynakları ortak miras olarak kabul edilmekteydi. Kısaca ortak miras, genetik kaynakların kamuya ait olmasını ifade eder. Yani, bir kişi veya grup tarafından kaynaklar, tekelleştirilemez, sahiplenilmezdi. Biyokorsanlık sorunsalını oluşturan süreçlerden bir diğerine geçiş ise, patent şartlarının uluslararası düzeyde ne gibi standartların olup olmayacağını tespit edilmemesi, yenilik, kamuya açık olmamak gibi teknik gerektiren unsurlar arasında tartışmalar bulunmaktadır. ABD, geleneksel bilgi için koruma sağlamadığı gibi en kötü örnek olarak verilmektedir. ABD, buluşa negatif etkilerinden dolayı BÇS'ne taraf olmadığı gibi ABD patent yasası da genetik kaynakların kökeninin açıklanmasını gerekliliğini içermemektedir (Dawkins, 2018, s. 23). Ayrıca, ABD patent hukuku, buluş için faydalı, açık olmayan ve yeni olma kriterlerinde geleneksel bilgiyi sayesinde yazılı olmayan bilgiyi kullananlara patent verdiğinden biyokorsanlığı kolaylaştırdığı kabul edilmektedir.

ABD patent yasasının, uluslararası patent standartları üzerinde önemli bir etkisi vardır. WIPO tarafından yapılan çalışmaya göre, ABD ve Japonya merkezli çok uluslu şirketlerin patentleri % 50'ye sahiptir. ABD patent yasası korumadaki yüksek düzeyi, birçok yabancı için patentleri teşvik etmektedir. Fakat, geleneksel bilginin büyük ölçüde belgelenmemesi, patent için yeni ürün arayan biyo-araştırmaya karşı savunmasızdır. Geleneksel bilgi, patent başvuru denetçileri tarafından düzenli olarak veri tabanında kaydedilmemektedir. Günümüzde, ABD'nin diğer ülkelerdeki geleneksel bilgiyi, yeniliği, gerçek sahiplerine herhangi bir tazminat ödemediği patentlenmesine izin verdiği bir süreç yaşanmaktadır (Garcia, 2007, ss. 5-14).

3.4. Biyokorsanlıkla Mücadele Yöntemi Olarak Nagoya Protokolü

Birleşmiş Milletler, genetik kaynaklara erişim ve kullanımından kaynaklanan faydaların eşit ve adil şekilde paylaşılması ilişkin 2010 yılında Nagoya Protokolü'nü kabul etmiş ve 2014'te yürürlüğe girmiştir. 92 ülke imzacı iken 50 ülke tarafından protokol onaylanmış 127 ülke taraf olmuştur ancak Türkiye taraf olmamıştır. Bu protokol, BÇŞ'nin eksikliklerini tamamlamayı ve uygulanabilir stratejiler ve politikalar sunmayı amaçlamaktadır. Protokol müzakerelerine katılan Kichwa yerli halkı temsilci M.Y. Teran'a göre, Nagoya'nın ana amaçlarından biri de geleneksel bilgi ve genetik kaynakların erişimi ile faydaların eşit ve adil dağılımı sayesinde biyokorsanlığını durdurmak ve koruyucu düzenlemeler

getirmektir (Teran, 2016, s.16). Bu protokol aynı zamanda faydaların paylaşımı ve erişimiyle ilgili genetik veya biyolojik araştırma yapan kurumlar ve devlet arasında uyumlu kurumların inşa etmesini teşvik etmektedir.

Protokol, BÇS'nin 3. amacını tamamlayarak, ülkelerin kendi kaynaklar üzerindeki kontrolünü doğrulamaktadır. Protokol önsözünde devletlerin kendi doğal kaynakları üzerindeki egemenlik haklarını yeniden BÇS hükümlerine göre teyit etmekle birlikte aynı zamanda BÇS'nin 8 (j) maddesinde genetik kaynak ve geleneksel bilgi arasındaki ilişki hatırlatılarak yerli ve yerel toplulukların geçim kaynakları ve biyoçeşitliliğin korunması için geleneksel bilginin önemi hatırlanmaktadır. Protokol'ün 1. maddesinde amaç ilkesi açıklanmaktadır. Bu durumda, genetik kaynakların kullanımından doğan faydaların eşit ve adil paylaşılması, biyoçeşitliliğin sürdürülebilir kullanımı ve koruma amaçlanmaktadır. Öte yandan madde 3 ise protokolün kapsamı ile ilgilidir. Buna göre, genetik kaynaklarla ilgili geleneksel bilgiye uygulanacağı ve kullanımından doğan faydaların paylaşılacağından bahsetmektedir. Protokol, 5. maddesinde adil ve eşit fayda paylaşımından bahseder. Devletlerin yerine getirmesi gereken yükümlülükler, fayda paylaşım türleri açıklanmaktadır. Genetik kaynak kullanımından doğan faydalar, genetik kaynaklarla ilgili geleneksel bilgiden doğan faydalar, yerli topluluklardan tarafından elde edilen genetik kaynakların kullanımından doğan faydalar olmak üzere 3 türdür. 6. madde ise genetik kaynaklara erişim ile ilgili önemli bir yeniliktir. Genetik kaynaklara erişimin tanımından kaçınılmasına rağmen, faydaların paylaşılması sağlayan temel bir ön koşul olarak kabul edilmektedir. Genetik kaynak ve ulusal kaynaklar üzerindeki egemenlik ilişkisi kabul edilerek, hem erişim hem de fayda paylaşımı iç mevzuat takip edilmelidir. Eşit ve adil fayda paylaşımından önceden onama, izin alma, karşılıklı anlaşma önemli araçlardır. Yerli halkın önceden bilgilendirilmesi, onayı ve katılım sağlanması, uluslararası belgelerde büyük bir gelişmedir (Monico, 2018, s. 95).

Nagoya Protokolü müzakerelerinde patent mevzuatında reform konuları ele alınmamış ve TRIPS'te açıklama doktrini açısından herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Nitekim birçok gelişmekte olan ülke, biyoteknolojik buluşlar için zorunlu açıklama doktrini gerekli görmektedir. Bununla birlikte Nagoya Protokolü başarı ve başarısızlığı, üye devletler tarafından ulusal yasaların veya politikaların uyumlarına bağlı olacağı görüşü egemendir (Lemeire, 2013, s. 50). Peter Drahos (2000, ss. 248-250) biyokorsanlığa karşı fikri mülkiyet dışında çözümü, küresel biyo-kollektif topluluk oluşturulmasını önermektedir. Çünkü Drahos, uluslararası özel bir örgütün, yerli topluluklara devlet organizasyonundan daha iyi hizmet edeceğini savunur. Küresel biyo-kollektif topluluk, DB tarafından finanse edilecektir. Topluluk, yerli bilgilerin kayıtları için depo görevi görürken yerli topluluklar ile üçüncü taraf arasındaki sözleşme müzakerelerinde yardım edecektir. Bu topluluk aynı zamanda yerli bilginin kullanımını ve çözüm sistemi için izleme hizmetine sahip olacaktır. Dolayısıyla şurada biyokorsanlığa neden olan serbest ticaret anlaşmaları ve tutumlarına çözüm olarak genetik kaynakların kullanımını konusunda şirketlere yasal bir zemin hazırlayacaktır. Mgbeoji, biyokorsanlık soruna Kuzey ve Güney ülkeleri arasındaki iletişimi, kültürel çeşitliliği koruma konusunda sosyal ve etik değerlerin çoklu bir katılımıyla yeniden değerlendirilmesini ve bu işbirliğinin sadece pazarlama ve üretim için yapılmamasını gerektiğini vurgulamaktadır (Mgbeoji, 2006, s. 200).

4. DÜNYA'DA POPÜLER BİYOKORSANLIK DAVALARI

Biyokorsanlık sorunu, herhangi bir canlı türü veya doğal kaynakların bir yerden bir yere yasa dışı taşınması ile sınırlandırılabilir konu değildir. Biyokorsanlığın, ekonomik, siyasi, kültürel ve ekolojik bir çok sonucu ve etkisi vardır. Gelişmekte olan ülkelerin doğal kaynaklar ile geleneksel üretim ilişkilerine dayalı ürünlerin, gelişmiş ülke biyoteknolojileri aracılığıyla rekabet edemeyerek pazar payında düşme gerçekleşebilmektedir. Dolayısıyla zengin biyoçeşitliliğe ve geleneksel bilgiye, hammaddeye sahip gelişmekte olan ülkeler, bu teknolojiye sahip ülkelerin, şirketlerin hedefi olmaktadır. Diğer bir ifadeyle işlenmiş ürünler karşısında doğal ürünlerin üretimi azalttığı gibi çiftçilerin haklarını ve kültürel değerlerini çalmaktadır. BÇS' 15. maddesinde devletlerin kendi doğal kaynakları üzerinde egemenlik hakları kabul etmekte genetik kaynaklara erişime kayıt yetkisi ulusal hükümetlere ait olduğu belirtilmektedir. Bu bakımında herhangi bir ülke, genetik kaynağa veya geleneksel bilgiye izin almaksızın erişerek fikri mülkiyet ile pazarda tekelleşmesi egemenlik haklarına karşı bir müdahaleyi tartışmaya açmaktadır.

Yukarıda belirtildiği üzere gelişmekte olan ülkelerdeki toplulukların doğal kaynaklar, biyoçeşitlilikle aralarındaki ilişki batı biliminin indirgemeci yaklaşımı dışında bütüncül olarak yaşam kaynakları açısından kültürel bir değeri ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle biyoçeşitlilik, kültürel çeşitlilikle karşılıklı olarak birbirlerini korumaktadır (Shiva, 2007, s. 309). Bu nedenle biyokorsanlığın farklı sonuçları olduğu gibi çözümü de iktisadi, hukuki, siyasi ve kültürel olarak çok boyutlu görünmektedir.

Biyokorsanlık örnekleri, literatürde özellikle Latin Amerika, Asya ve Afrika bölgelerindeki geleneksel bilgi, genetik kaynak gibi değerlerin Batılı şirketlerin fikri mülkiyet ve tekeline karşı ekoloji, çevreci, köylü hareketlerinin hak arayışları ve mücadelenin yansımalarıdır. Biyokorsanlıkla ilgili uluslararası alanda önemli sivil toplum örgütleri olarak Rural Advancement Foundatin International (RAFI): günümüzdeki adı Erosion, Teknology and Concentration Action Group (ETC), Third World Group (TWN), Navdanya Movement, International Centre for Trade and Suistinable Development (ICTSD), GRAIN sayılabilir.

Tablo 1. Hint Geleneksel Bilgilerine Dayalı Birkaç Biyokorsanlık Olayları

Ortak Adı	Yerli Kullanımı	Patent No.	Patent Sahibi	Kullanım Amacı
Turmeric (Zerdeçal)	Kızarıklık, pişkinlik, yara iyileştirici	US Patent 5401504	University of Mississippi Medical Center, Mississippi	Yara iyileştirici etken
Basmati Pirinci	Eşsiz aroma ve lezzet	US Patent 5663484	RiceTec	Yeni çeşit basmati
Manjistha	Cilt, deri hastalıkları	US Patent 6258344	The Procter& Gamble Company, Cincinnati	Deriyi aydınlatma ve birleşenleri
Karela, Jamun, Brinjal	Diyabet kontrolü	US Patent 5900240	Cromak Research Inc.	Anti-diyabet özelliği
Aswagandha	Depresyon, uykusuzluk, kasılma	EP 1906980	Natreon Inc. US Multinational	Stres yönetiminde tedavi

Kaynak: Kumar, M. (2015). Bio-Piracy and Tradional: A Discussion on Indian Legal Perspectives, *IRJIMS*, 1, pp. 13-17

Neem tree olayı, Hindistan'ın biyokorsanlığı Dünya'ya duyurması açısından önemli bir dava örneğidir. Neem ağacı, Hindistan ve Burma'ya özgüdür, 20. yüzyılda Afrika'ya ihraç edilirken günümüzde birkaç Batı Afrika ülkesinde de gelişmeye başlamıştır. Neem tree, çevresel ortamında diş temizleyiciden mantar ilacına kadar tıbbi nitelikte kullanımı olan yaygın bir üründür. 1990'larda pestisit araştırmalarına çözüm bulmak için şirketler doğal kaynaklara yönelirken uluslararası alanda neem önem kazanmıştır (Lemeire, 2013, s. 16). Bu tarihlere W.R. Grace and Co. ABD merkezli çok uluslu bir kimya ve materyal şirketi ve ABD Tarım Bakanlığı, Avrupa Patent Ofisi'ne başvuru yapmışlardır. Avrupa Patent Ofisi, 1994'te neem tohumun extract elde edilen bir mantar ilacı için patent vermiştir. Ancak bu patente 3 kişi itiraz etmiştir: Yeni Delhi merkezli Bilim, Teknoloji ve Ekoloji Araştırma Vakfı yöneticisi Vandana Shiva, Uluslararası Organik Tarım Hareketi başkan vekili Linda Bullard ve Avrupa Parlamentosu Yeşiller Grup başkanı Magda Aelvoet. Bu patente karşı mücadele aynı zamanda geleneksel bilgi ve kaynakların kontrolünü yabancı şirketlerin patentinden endişe eden Hintli çiftçilerin seslerinin yükselişinin bir parçasıydı (Hamilton, 2006, ss. 165-166). Karşı çıkılma nedeni ise patentin, yenilikten ve özgün bir adım olmaktan yoksun olmasıdır. 2000 yılında Avrupa Patent Ofisi, neem tohumuna dayanan mantar ilacı patentini bu gerekçeli kararı haklı bularak iptal etmiştir. Bunun için başvuru sırasında birçok kanıt sunulmuştur (Lemeire, 2013, s. 17). Öte yandan neem, bir hava temizleyici, böcek kovucu özellikleriyle insan ve hayvan hastalıklarında hemen hemen her türlü etkili ilaç olarak 2 bin yıl önce Hint metinlerde yazılmıştır (Bhattachary, 2014, s. 50). Dolayısıyla bu dava Dünya'da biyokorsanlığa karşı zaferin ilk temsili olduğu açısından önemlidir. Aynı zamanda neem davası, Avrupa Patent Ofisi'ni biyokorsanlığa karşı iptal ettiği ilk dava olma özelliğine sahiptir.

Tayland medyasında Kwao Kruo üzerindeki bir dizi patent iddiaları önemli yankılar bulmuştur. ABD ve Japonya'da cildi tedavi etmek için bileşenlerinde kullanılan bitki özlerine çok sayıda patent verilmiştir. Örnek olarak 6,673,377 ve 6,352,685 sayılı ABD patentleri, genetik kaynakların veya geleneksel bilginin fayda paylaşımı eşit ve adil dağıtılmadığı gibi biyolojik kaynak ve geleneksel bilginin kullanımıyla patent gerekliliklerinde yer alan yenilik ve açıklık şartlarına aykırı olması nedeniyle eleştiriler yapılmıştır (Robinson, 2012, s. 88). Kwao Krua otu, yüzyıllardır Tayland'da kozmetik ve canlandırıcı özellikleriyle de kullanılmaktadır. Robinson'a göre, geleneksel bilginin modern tıp ve kozmetik açısından geliştirilmesine katkıda bulunması için bilimsel araştırmaya ve süreçlere ihtiyacı vardır. Ancak bu tür bilgi ile buluşların patentleri gerçekleştirilebilir mi? Modern ve geleneksel yöntemler arasındaki ilişki açıkça belli mi? gibi sorularla konuya bütüncül yaklaşmaktadır. Tayland hükümeti, PVP yasası altında genetik kaynaklara erişim ve fayda paylaşımı ile ilgili ve Tayland geleneksel ve alternatif tıp yasasında geleneksel ilaçların uygun şekilde teşvik edilmesi ve korunmasını sağlar. Ancak bu zamana kadar Tayland hükümeti ile araştırmacılar arasında bu bitki ile ilgili herhangi bir fayda paylaşımı düzenlemesi olduğu tespit edilememiştir (Robinson, 2012, s. 90).

Son yıllarda geleneksel bilgiye dayalı patentli ilaçların birkaç örneği bulunmaktadır. Eli Lilly, biyokorsanlıkla ilgili suçlanan ilk ilaç şirketlerinden biridir. Eli Lilly, Madagaskar adasında bulunan rosy periwinkle den elde edilen 2 ilaç geliştirmiştir. Rosy periwinkle, uzun yıllardır şifalı ve tıbbi açıdan kullanılırken 1950'li yıllarda vinblastine ve vincristine adı ile kanserle mücadelede Hodgkin's hastalığı ve çocuk lösemisinin tedavisinde kullanılmaktadır. Eli Lilly, bu ilaçların satışında 100 milyon dolar kazanmış ancak ne Madagaskar ne de yerli halk herhangi bir telif hakkı almamıştır. Bununla birlikte rosy periwinkle ile sıtma tedavisi içinde ilaç geliştirilmiştir (Reid, 2009, s. 88). Bazı ilaç şirketleri, biyo-araştırma süreçlerinde zengin biyolojik kaynaklara veya geleneksel bilgiye sahip ülkelerle fayda paylaşımı gerçekleştirmektedir. Ancak, bu tür süreçlerde tazminat ödenmeden verilen patentler olduğu sürece uluslararası boyutta tartışma devam edecek ve biyokorsanlık yaşanacaktır.

5.SONUÇ

Biyokorsanlık sorununu, hem biyoteknolojideki gelişmeler hem de küresel ekonomik gelişmeler ve doğa arasındaki ilişkiden bağımsız düşünmemek gerekir. Biyokorsanlık, fikri mülkiyet rejimi, biyoteknoloji ve kalkınma arasında tartışılan bir konudur. Bir ülkenin sahip olduğu kaynaklar ve geleneksel bilgi, başka bir ülkenin araştırmacıları tarafından izinsiz ve herhangi bir tazminat ödemediği ticari kazancı fikri mülkiyet yöntemiyle elde etmesi, politik, ekonomik ve kültürel sorunları da beraberinde getirmiştir. Günümüzde genetik kaynaklara erişim ve fayda paylaşımı konusunda mevzuat, ülkeler tarafından yeni oluşturulmaya başlanmıştır. Ancak yerli hakların haklarını veya geleneksel bilgiyi koruyacak genel bir bağlayıcı düzenleme için ulusal düzenlemeler de yetersizlik bulunmaktadır. Biyokorsanlık sorununa, gelişmiş ülkeler, geleneksel bilginin ciddi şekilde korunması ve telif ödenmesi düzenlemelerine yeniliği, buluşu engel oluşturacak süreçler olarak yaklaşırken gelişmekte olan ülkeler ise doğal kaynakların egemenlik haklarına dahil olması ve yerli halkın yüzyıllara dayanan geleneksel bilgilerin kültürel, ekonomik, sağlık gibi birçok faktörü içinde barındıran yaşamsal değerlerin çalınması olarak değerlendirmektedir. Çoğu gelişmekte olan ülkenin asıl talebi, biyoteknoloji ile elde edilen ürünlerin kaynak sahibi ülkelere hak ettikleri karşılığının verilmesidir. Dolayısıyla sorun, ticaret meselesinden öte politik ilişkiler bağlamında Kuzey ve Güney ülkeleri arasındaki kültürel ve ekonomik işbirliğine dayalı çözülebilir. Sonuç olarak eğer ülkelerin ulusal olarak düzenledikleri veri tabanı sistemi, Dünya’da geleneksel bilgileri sağlayan genel bir ağ sistemi kurulursa, araştırma şirketleri buluş süreçlerinde maliyetlerini düşürerek yerli halka hakkını vermesiyle biyokorsanlık azalabilecektir.

KAYNAKÇA

Bhattacharya, S. (2014). Bioprospecting, Biopiracy and Food Security in India: The Emerging Sides of Neoliberalism, *International Letters of Social and Humanistic Sciens*, 23, pp. 49-57.

Dawkins, V. (2018). Combating Biopiracy in Australia: Will a disclosure requirement in the Patents Act 1990 be more Effective than the Current Regulations?, *The Journal of World Intellectual Property*, 21, pp. 15-31.

DeGeer, M. (2002). Biopiracy: The Appopration of Indigenous People Cultural Knowledge, *New Eng J. Int & Comp. L.*, 9, pp. 179-208.

Drahos, P. (2000). Indigenous Knowledge, Intellectual Property: Is a Global Biocollecting Society the Answer?, *EIPR*, 22, pp. 245-250.

Fredriksson, M. (2017) From Biopiracy to Bioprospecting: Negotiating The Limits of Propertization, Edited By Martin Fredriksson James Arvanitakis, Property, Place and Piracy, London: Routledge. pp. 1-17.

Garcia, J. (2007). Fighting Biopiracy: The Legislative Proteciton of Traditional Knowledge, *Berkeley La Raza Law Journal*, 18, pp. 5-28.

Helfer, L. (2003). Human Rights and Intellectual Property: Conflict or Coexistence?, *Minnesta Intellectual Property Review*, 5, pp. 47-61.

<https://sites.duke.edu/amazonbiopiracy/ethics-of-biopiracy-3/>, Erişim tarihi: 14.02.2020.

Invernizzi, C. (2017). Biodiversity, Bioprospecting and Patents: A Case study of Traditional Knowledge in French Guiana, *Bournemout University*, Unpublished Master Thesis, pp. 1-125.

Kumar, D. (2019). United States Patents, Biopiracy, and Cultural Imperialism: The Theft of India’s Traditional Knowledge, *Inquiries Journal*, 11, 10, Erişim: <http://www.inquiriesjournal.com/a?id=1769>.

Kumar, M. (2015). Bio-Piracy and Tradional: A Discussion on Indian Legal Perspectives, *IRJIMs*, 1, pp. 13-17.

Lemeire, S. (2013). Biopiracy, *Faculteit Rechtgeleerdheid Universiteit Gent*, Unpublished Master Thesis, pp. 1-92.

Mgbeoji, I. (2006). *Global Biopiracy, Patents, Plants, and Indigenous Knowledge*, UBC Press.

Monico, S. (2018). Biopiracy, or the Misaappropriation of Traditional Knowledge for Profit: A Human Rights Perspective, *Ca Foscari University of Venice*, Unpublished Master Thesis, pp. 1-214.

- Ragnar, J. (2004). Biopiracy, the CBD and TRIPS- Prevention of Biopiracy, *University of Lund, Faculty of Law*, Unpublished Master Thesis, pp. 1-53.
- Reid, J. (2009). Biopiracy: The Struggle For Traditional Knowledge Rights, *American Indian Law Review*, 34,1, pp. 76-98.
- Robinson, D. (2010). *Confronting Biopiracy*, Earthscan, Washington.
- Robinson, D. (2012). Biopiracy and the Innovations of Indigenous Peoples and Local Communities, Indigenous Peoples' Innovation: Intellectual Property Pathways to Development, Edited By Peter Drahos, Susy Frankel, ANU Press, pp. 77-94.
- Ruiz, M. vd., (2004). The Protection of Traditional Knowledge in Peru: A Comparative, *Washington University Global Studies Law Review*, 3, pp. 755-797.
- Semiz, Ö. (2015). Geleneksel Bilgi, Folklor ve Fikri Mülkiyet Hukuku: Yerel Kollektif Bilginin Hukuki Korunması, *Fikri Mülkiyet Hukuku Yıllığı 2013*, Editör: Tekin Memiş, Yetkin Yayınları, 2015/1, ss. 377-402.
- Shiva, V. (2007). Bioprospecting as Sophisticated Biopiracy, *Sings*, 32, pp. 307-313.
- Shiva, V. (2016), *Çalınmış Hasat*, BGST Yayınları.
- Shiva, V. (2016). *Biopiracy: The Plunder of Nature and Knowledge*, Noth Atlantic Books,
- Singh, V.; Singh Thakur, Biopiracy and The Eclipse of Traditional Knowledge India, *Supremo Amicus*, 6, pp. 491-501.
- Şatıroğlu, İ. (2002). Yerli Halklar ve Çevresel Adalet, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, ss. 1-110.
- Teran, M. (2016). The Nagoya Protocol and Indigenous People, *The International Indigenous Policy Journal*, 7, pp.1-32.
- Tripathi, U. (2014). Biopiracy: Myth or Reality?, *The Environment, Law And Society Journal*, pp. 23-32.
- Zahariev, A. (t.y). Biopiracy and Intellectual Property Rights-to What Extent Biopiracy Represent a Threat to Traditional Knowledge And How the International Legal System Allows it, *University of Amsterdam*, Unpublished Master Thesis, pp. 1-36.